

LA DESAPARICIÓ DE LA MASOVERIA CATALANA

Els masos ruïnosos o senzillament acabats d'abandonar conformen una estampa cada dia més familiar, més coneguda, quan anem a peu o transitem amb vehicle per camins i carreteres del nostre país. El que veiem: una teulada enfonsada, una paret esquerpada o només un munt d'enderrocs devorat per l'heura i les bardisses on es confonen parets, bigues i teules. La majoria d'aquestes cases de pagès ja enderrocades o a punt de fer-ho corresponen a les velles masoveries que havien estat habitades per masovers, és a dir, per pagesos que no eren amos ni de la casa on vivien ni de la terra que conreaven, però que hi havien residit durant dues, tres o més generacions, fins que les circumstàncies econòmiques adverses els van obligar a abandonar mas i terres.

El sistema de la masoveria havia articulat el món rural a la Catalunya Vella des del segle XVI fins a mitjan segle XX, moment en què, a partir dels anys 60, començà a experimentar una forta regressió. La mecanització progressiva del camp durant aquesta època va provocar un primer èxode de pagesos, sobretot de les comarques més de muntanya, cap als pobles i les ciutats del pla a la recerca de noves possibilitats, però el procés de desaparició dels masovers va sofrir una gran acceleració d'ençà dels anys 80, de manera que els pocs masovers que queden avui asseguruen que són els últims llogaters de la terra.

La subsistència de les masoveries, com la de les cases pairals, queda garantida amb l'obligació que tenen els pagesos de residir al mas, tal com proven les formes llatines *mansum*: mas i *mansonarius*: masover, totes dues procedents de maneo, "quedar-se, romandre en un lloc", de manera que els masovers són els manents, els

que han de viure i fer fermança en un mas concret. El prestigi d'una casa pairal –sovint antiga, gran, sòlida i dotada d'un arxiu familiar assortit que permet reconstruir la història del mas i de retop la de la contrada i la del país– sol mesurar-se pel nombre de masoveries, cases sempre més petites i de menys qualitat, que en depenen.

Les relacions contractuals entre propietaris i masovers més freqüents són l'arrendament i la parceria, és a dir, el pagament d'una renda anual fixada d'antuvi al marge del rendiment real de la finca, i el pagament d'una part dels guanys reals obtinguts de tots els productes agraris (el 33, el 40 o el 50 % de les collites de blat, ordi, civada, patates...). La parceria és un sistema molt implantat a la Catalunya Vella, sovint poc evolucionat i abusat per als masovers, i regulat per dues dates clau: el dia 15 d'agost, que marca l'inici de l'Any Agrari i, per tant, de la renovació automàtica o de la rescissió del contracte, i el dia 1 de novembre, Tots Sants, la jornada tradicional en què el masover passa els comptes de tot l'any amb el propietari.

L'abandonament de les masoveries obeeix a causes diverses, la majoria de caire econòmic: el desnonament del masover a càrrec del propietari per morositat; negociació de la renda o reconversió econòmica de la finca; la venda de la mateixa sense opció d'acollir-se al dret de retracte; la recerca d'una millora laboral fora del camp (ofertes industrials i de serveis); l'arribada de la jubilació sense relleu generacional; o simplement la malaltia o la mort precoç dels masovers.

Les xifres de l'abandonament rural durant els últims anys són alarmants i mostren de sobres la desaparició imparable dels masovers. El sindicat Unió de Pagesos afirma que 1.500 pagesos, la

FORMATGERIES ARTESANES
DE CANTONIGRÒS

Ctra. de Vic a Olot, Km
24
08569 Cantonigròs
(Osona-Barcelona)
Tel. 93 852 50 06

Restaurant
COLL DE CONDREU

Ctra. Vic-Olot
Tel i Fax 972 44 43 19
17166 SUSQUEDA (Girona)

majoria masovers, abandonen el camp anualment a Catalunya, de manera que els pagesos representen actualment menys del 2 % de la població activa catalana (contra el 8% de 1980). Més dades: comparant els censos agraris de 1989 i 1999, publicats pel Centre d'Estadística de Catalunya, es dedueix que si durant aquesta dècada el nombre d'explotacions agràries de règim general s'ha reduït un 33% (de 112.000 a 76.000), la reducció concreta del nombre d'explotacions menades per masovers parcners suposa un 60% (de 12.000 a 5.000), índex que, segons dades de 2003, assoleix el 77% (de 5.000 a 2.800). La Fundació Mas i Terra, altrament, elabora actualment un catàleg molt ambiciós de tots els masos abandonats (el Solsonès en comptabilitza 345 (40%); la Garrotxa, 164 (23%), etc.). La pagesia, per tant, representa el sector econòmic més castigat del país, i comarques tan marcades per la masoveria com Osona, el Bages o el Solsonès en pateixen les conseqüències d'una manera especial.

L'abandonament dels masos, generalment masoveries, implica un ventall de pèrdues de tot ordre que reforça la crisi general del camp. Aquestes pèrdues són de tipus personal (revés emocional causat per l'arrelament del pagès a la terra), laboral (gran preocupació si el pagès es troba encara en edat laboral), arquitectònica (desaparició de masos bellament integrats en l'entorn rural), ecològica (perdem constructors del paisatge, ordenadors del territori), gastronòmica (ens quedem sense productors d'aliments de qualitat), lingüística (perdem una massa d'excel·lents parlants, conreadors insubstituïbles de la rica i sonora llengua viva) i, en darrer terme, cultural (s'acaba una manera de viure basada en el respecte envers la natura, la solidaritat, tenir paraula...).

La crisi del camp català –i de l'agricultura en general– és un fet que esquitxa tots els pagesos, tant els propietaris com els masovers, però òbviament els masovers són els més vulnerables. Els propietaris poden afrontar, sovint amb disgust, els problemes econòmics recorrent a estratègies de supervivència com la ramaderia intensiva i la reconversió econòmica apostant pels serveis i l'oci en general com la restauració, l'hoteleria, el turisme rural, les cases de colònies o els camps de golf. Als masovers, en canvi, només els queda l'opció de marxar. Els propietaris salven el mas familiar, però no poden fer-se càrrec de les masoveries. Els pagesos propietaris es poden reciclar, però els pagesos masovers desapareixen de manera imparable.

La masoveria està vivint una autèntica agonia després de segles d'història ininterrompuda. Si es compleixen les temences dels seus mateixos protagonistes, només falten vint o trenta anys perquè entonem el rèquiem corresponent. Tot apunta que anem, dissortadament, en aquesta direcció.

Antoni Pladevall i Arumí

Masovers de l'Estanyol, antiga masia del Brull (Osona).

Autor: Alfons Serrahima, 1923

Estudi de la Masia Catalana (CEC) 28/14-28

